

Száray Miklós a 10. évfolyamba járó középiskolai tanulók számára írott történelemtankönyvének kora újkori fejezetében az úgynevezett hadügyi forradalom magyarországi hatásairól nem ejt szót. Csak a 33., *A három részre szakadt ország* című leckében egy ábra segítségével próbálja megmagyarázni a különbséget az ó- és az új-olasz bástya között. A hadügyi forradalom vitájába azonban a 16-17. századi történelemmel foglalkozó magyar történészek és hadtörténészek is bekapcsolódtak, bizonyítva, hogy egy-egy meghatározó szakmai témához a nyugati történetírás számára kevésbé ismert vagy teljesen ismeretlen régió kutatói is szolgálhatnak érdemi mondanivalóval saját forrásaik és ismereteik alapján. Roberts és Parker elméletét elsőként Czigány István alkalmazta elsőként a magyar szakirodalomban egy 1986-ban a Hadtörténelmi Közlemények hasábjain a Rákóczi-szabadságharcról készített tanulmányában. Négy évvel később ugyanezen folyóiratban Kelenik József már a hadügyi forradalom magyarországi hatásait vizsgálta a tizenöt éves háború időszakában. Nem vitatta Parker elméletének az alapjait, hanem éppen ezt felhasználva egyrészt igyekezett azt bizonyítani, hogy az angol történész által megszabott földrajzi határokon túl, a Magyar Királyság területén is megfigyelhetők az európai hadügy változásainak hatásai. Az 1593 és 1606 között lezajlott háború katonafelfogadási iratait (*Bestallung*) vizsgálva megállapította, hogy a magyarországi végeken ugyanazon csapatnemek (gyalogság, kúrasszírok, lovas lövészek, fekete vagy német lovasok és dragonyosok), ugyanolyan mennyiségű és minőségű fegyverzettel, valamint ennek köszönhetően ugyanazzal a lőfegyverek alkalmazásán alapuló taktikával (*kontramars*) harcoltak a császári-királyi hadseregbe felfogadott különböző nemzetiségű csapatok, mint a Parker által fejlettnak tartott németalföldi vagy francia hadszíntéren. Emellett sikeresen bizonyította, hogy a 16. századi magyar hajdúk jelentős részben lőfegyverrel voltak felszerelve és egyfajta könnyűgyalogságként alkalmazták őket a harcmezőn. Kelenik szerint a kézi lőfegyverekkel nagy számban rendelkező katonaság megjelenése nem volt előzmény nélküli. A helyi sajátosságok (a tűzharcra épülő várvédelem, a számos – kézi lőfegyverrel jól védhető – megerősített hely léte, valamint az oszmán lovasságnál a tűzfegyverek hiánya) ugyanis jelentősen felgyorsították a kézi lőfegyverek elterjedését és alkalmazását.

Másrészt Kelenik nem csupán parkeri elmélet földrajzi határainak kitérésére törekedett, hanem kétségbe vonta, hogy a hadügyi forradalom változásai közül az olasz várépítészeti módszer megjelenése lett volna az elsődleges, a meghatározó jelentőségű. A 16. századi nyugat-európai és magyarországi harcokat és háborúkat vizsgálva ugyanis arra a következtetésre jutott, hogy a kézi lőfegyverek egyre emelkedő száma és jelentősége hozott minőségi változást az európai hadviselésben. Az egyre megbízhatóbb és könnyen kezelhető muskétákkal tömegek kezébe lehetett olcsó és hatásos fegyvert adni. A kézi lőfegyverek tömegmértékű alkalmazása számított tehát forradalmian újnak, és ez tette lehetővé a hadseregek létszámának folyamatos emelkedését. Ezzel párhuzamosan úgy vélekedett, hogy a magyarországi végvidék esetében a 16-17. század fordulóján funkcióváltás ment végbe, ugyanis a tizenöt éves háború eseményei bebizonyították, hogy egy-egy nagy gonddal kiépített fővár anélkül cserélt gazdát, hogy ez bármilyen lényeges fordulatot hozott volna a hadműveletek menetében. Egyebek mellett ezt felismerve és mérlegelve a 17. században az Udvari Haditanács a nagy erődépítési projektek helyett inkább a határőrizeti rendszer, a palánkok hálózatának bővítésére törekedett. Kelenik szerint ezen a koncepción nem igazán változtatott az 1663-1664. évi háború sem, bár elismeri, hogy Érsekújvár elestét követően megépítették Lipótújvárat, amely az egyetlen újépítésű, stratégiai jelentőségű erődnek számított a században.

Magam úgy vélem, hogy a 17-18. század fordulóját tekinthetjük annak az időszaknak, amikor az európai nagy- és középhatalmak (pl.: a Bajor vagy a Szász Választófejedelemség) életre hívták saját állandó hadseregeiket, és több évszázadra fölénybe kerültek az Európán kívüli világgal szemben. Nézzük meg a továbbiakban, hogy milyen állomásai voltak ennek a folyamatnak a Habsburg Monarchia haderejének esetében. Hozzá kell tennem, hogy a Száray-féle tankönyv 27., *A francia abszolutizmus* című leckéjében olvashatunk egy fél fejezetben a francia reguláris hadsereg létrejöttéről.

A 16. században és a 17. század első felében a császári-királyi haderőben harcoló kisebb-nagyobb mezei és végvári zsoldos egységek toborzására és felállítására az uralkodó, ritkábban az osztrák vagy a birodalmi kerületek rendjei kipróbált és vállalkozó szellemű hivatásos katonákat, hadivállalkozókat bízta meg. Azonban az sem volt ismeretlen, hogy egy – egy személy maga ajánlkozott erre a feladatra.

A tizenöt éves háborúban a császári-királyi hadsereg mind nemzetiségi összetételét, mind a felfogására kiutalt pénz származási helyét (Német-római Birodalom, birodalmi kerületek, Cseh Királyság és tartományai, Osztrák Örökös Tartományok), mind pedig a hadivállalkozók által kialakított feltételeket tekintve igen színes képet mutatott. Ugyanis az Udvari Haditanács személyes alkuk egész sora alapján fogadta szolgálatába, szerelte le, vagy, ha a szükség úgy kívánta, tartotta fegyverben csapatait. A hadivállalkozó személyes presztízse, rátermettsége és érdekérvényesítő képessége döntő fontosságú volt ezeken a tárgyalásokon. A megbízottnak juttatandó jövedelmek nagyságát meghatározta ugyanis egyrészt, hogy hány lovas vagy gyalogos kiállítására, toborzására kap engedélyt, valamint hogy ezeket milyen szervezeti egységbe tömörítheti. Másrészt döntő fontossággal bírt a hadivállalkozó számára, hogy milyen tisztséget és jövedelmet tud kiharcolni saját magának és beosztottjainak.

Az udvar azonban nem csupán felismerte a hadügyben mindezekből fakadó felszínre került visszasságokat, és a túlköltekezés forrásait, de a tizenöt éves háború fordulópontjának tekinthető 1598. évben kísérletet is tett ezek megszüntetésére, a németalföldi mintát alapul véve mind a gyalogság, mind a lovasság esetében. Lerakva ezzel a későbbi császári-királyi hadsereg jogi alapjait, még ha ezt a folyamatot az útkeresés, és rengeteg kényszermegoldás is jellemezte.

Ennek ellenére azonban a hadi vállalkozók fénykorukat a harmincéves háború első időszakában élték, hiszen ekkor akár több ezer katona felszerelésére is képesek voltak, sőt megfelelő anyagi és politikai előnyökért cserében már meghitelezhatték a katonák fenntartásának költségét az uralkodónak. Közülük is kiemelkedett Albrecht Wenzel Eusebius Valdštejn/Wallenstein. A szegény, csehországi köznemesi család sarját katonai tehetsége, jó üzleti érzéke és tekintélyes hozománnyal járó házassága a Habsburg Birodalom egyik legmagasabb rangú katonájává és leggazdagabb hadivállalkozójává emelte. Szervezőképességére és vagyonának nagyságára jellemző, hogy 1625-ben jórészt saját költségén egy 20.000 katonából álló sereget állított fel. Nyolc esztendővel később pedig egy minden eddiginél nagyobb, 62 gyalog- és 59 lovasezredet, összesen több mint 100.000 főt számláló haderőt verbuvált. Szolgálatiért cserébe II. Ferdinánd császár és magyar király 1623. szeptember 7-én birodalmi hercegi címet adományozott neki, 1625. június 13-án pedig Friedland hercegévé tette meg. Az uralkodó ellenségével megbízás nélkül, titokban tárgyaló Wallensteint a csehországi Egerben (ma: Cheb) Walter Buttler ezredes dragonosai gyilkolták meg 1634. február 25-én. A generalissimus halála a császári állandó hadsereg kiépítésének kezdetét jelentette.

Az udvar ugyanis a „zsoldos üzlet” államosításához kezdett. Két hónappal Wallenstein meggyilkolása után, 1634 áprilisában II. Ferdinánd rendeletet adott ki, miszerint a jövőben egy hadivállalkozó sem állíthat ki egy ezrednél többet. Ezzel kezdetét vette az a folyamat, amelynek eredményeként az uralkodó és az ezredesek között addig fennállt szerződéses viszonyt felváltotta a szolgálati viszony. Emellett e rendelet kifejezte az udvar törekvését, hogy a hadivállalkozó-parancsnokokból valódi, császárhoz hű tiszteket formáljon, és erősítse az uralkodónak a hadsereg tisztikara feletti parancsnoki jogait, amelyek Wallenstein második főparancsnoksága alatt (1632-1634) fokról-fokra gyengültek. A császári tekintély megerősödését jelezte az is, hogy a generalissimust meggyilkoló katonák „aki jó, az császári” kiáltással törtek rá áldozatukra és kíséretére.

Az udvar tovább haladt a maga számára kijelölt úton. III. Ferdinánd rendelete alapján azon ezredtulajdonosoknak, akik magasabb rendfokozatuk vagy beosztási helyük miatt nem irányíthaták közvetlenül ezredüket, le kellett adniuk egységüket. Ebben az esetben az egység vezényletét alezredesek vették át, akikre az ezredprivilegiumok egy részét is át lehetett ruházni. A 17. század végére ez a helyzet teljesen elterjedté vált. Megszüntetésére I. Lipót és I. József császár és magyar király ezredes-ezredparancsnokokat neveztek ki, így ezt a rangot elváltották az ezredtulajdonosi tisztségtől. Ez utóbbi lett felelős az alakulat harcászati kiképzéséért, vezényletéért és igazgatásáért. Jogköre olyan széles volt, hogy az örökösödési, szabadságot és házasság engedélyezési jogtól (ez utóbbi 1769-ig) a kinevezési, előléptetési és elbocsátási jogig (1766-ig) terjedt.

A hadsereg legfelső vezetésében is jelentős átalakulások történtek. 1634-ben a birodalomban és az örökös tartományokban állomásozó császári hadak feletti fővezérletet a későbbi III. Ferdinánd császár vette át. Ezzel párhuzamosan az udvar kísérletet tett 1635-ben arra is, hogy egy, az uralkodóra felesküdt és parancsnoksága alá rendelt birodalmi hadsereget hozzanak létre. Ez a terv azonban zátonyra futott. Miután 1637-ben trónra lépett, ezt a pozíciót hasonló jogokkal és köteleességekkel, 1639 őszen testvéröccsének, Lipót Vilmos főhercegnek adta át, aki 1642-ben mondott le erről a tisztségről. Az 1645. évi jankau-i vereség utáni helyzet újra megkövetelte egy főparancsnok kinevezését a császári hadsereg élére. A Wallenstein szerepléséből fakadó rossz tapasztalatok miatt azonban úgy döntöttek, hogy e tisztség betöltésével az uralkodói család egyik tagját bízzák meg, így esett a választás újra Lipót Vilmos főherceg, Passau, Olmütz, Strassburg és Halberstadt püspökére. Feladatának ellátásához teljhatalmat kapott: korlátlan bírói hatalommal rendelkezett, teljesen független volt az Udvari Haditanácstól, szabadon rendelkezhetett a hadiadókkal és egyéb jövedelmekkel. Szabad kezet kapott a toborzásban, új ezredek felállításában, azaz a császár jogait, mint legfőbb hadúr átvette. Mindez olyan hatalmat adott a főherceg-püspök kezébe, amelyet Wallenstein óta senki sem bírt. A 17. század második felében és a 18. században már olyan, nem a Habsburg családból származó személyek kerültek a császári hadseregek élére, akiket tehetségük mellett udvarhűségük is a legmagasabb katonai pozíciókba emelt. Gondoljunk csak Raimondo Montecuccolira, Lotharingiai Károlyra, Bádeni Lajos vagy Savoyai Jenőre.

Az állandó császári hadsereg megteremtésének következő fontos állomásához 1649-ben érkezett el az udvar, hiszen a harmincéves háborút lezáró vesztfáliai békét követően, ha pénzügyi kényszerből is, 9 lovas- vagy vértés, 1 dragonyos- és 9 gyalogezredet szolgálatában tartott. A békeidőszakban is zsoldban tartott mezei császári ezredekről a döntés 1649 júniusában született meg, amikor 4000 lovas és 10.000 gyalogos továbbszolgálatát határozták el. Egy esztendővel később a császári főereg még mindig 30.000 főből állt. Miután pedig a feloszlatakor szükséges zsold kifizetésére az udvar nem rendelkezett

elendő pénzzel, továbbszolgálással kellett a helyzetet megoldani. Így 1650 szeptemberében még 14.500 gyalogos és körülbelül 10.000 lovas szolgált tovább. Végül az Észak-Rajna-Vesztfália birodalmi kerületben állomásozott császári csapatokat, mintegy 9000 katonát elbocsátottak a szolgálatból, és 5000 főre csökkentették a lovasság létszámát. Két külpolitikai esemény miatt, az Udvari Haditanács már 1656-ban újabb ezredek fegyverbe állításába kezdett. Egyrészt, III. Ferdinánd császár és magyar király úgy döntött, hogy az Észak-Itáliában zajló francia-spanyol háborúban támogatja a spanyolokat. Másrészt, Károly Gusztáv svéd király megtámadta a Lengyel Királyságot, amely szintén aktivizálta a Habsburg-külpolitikát. Még ez év júniusában a császári haderő 11 gyalogos- és lovasezredre, azaz körülbelül 41.400 főre duzzadt. A bemutatott példából is jól kivehető, hogy a hadsereg létszáma erősen ingadozott, a küzdelmet lezáró békeéveket létszámcsökkentések követték. A 17. század végének és 18. század elejének állandósuló keleti és nyugati háborúi azonban – ezek közül is kiemelendő a felszabadító háborúk időszaka, amikor több új ezredet is felállítottak – azzal a következménnyel jártak, hogy VI. Károly császár (III. Károly magyar királyként) már az 1718-at követő békeidőszakban is egy jelentős állandó sereg felett rendelkezett. Természetesen ezt a nagy létszámú haderőt felállítani vagy kiegészíteni pusztán toborzással már lehetetlen volt. Az 1680-as évektől ezért már egy-egy ezredet, az olcsóbb sorozási szisztéma segítségével töltöttek fel hadilétszámra. Ennek keretében az osztrák és a cseh rendeknek főképpen háború idején kellett kiállítani katonákat.

Az „államosított” és az immáron békeidőszakban is fegyverben tartott császári mezei haderő egységessé tétele jórészt Raimondo Montecuccoli elképzelései alapján vette kezdetét a 17. század második felében. Az Udvari Haditanács elnökeként jelentős változásokat vezetett be a hadsereg legfőbb irányító apparátusában. A Haditanács tisztviselőinek, tanácsosainak számát négy esztendő leforgása alatt 32 főre emelte. A hivatali munka megkönnyítése érdekében írnokokat, tolmácsokat, számvevőket és ellenőröket alkalmazott nagy számban. Nem csupán a hivatali ügymenetet ellenőrizte személyesen, hanem mint a hadsereg fegyver- és tüzérségi főfelügyelője a korántsem veszélytelen fegyverkísérleteket is.

Montecuccoli elrendelte az egységes kaliberű fegyverek bevezetését és használatát. A kovakő závarzatú puskák bevezetésével (1666) egyrészt korszerűsítette a lövészek fegyverzetét, másrészt növelte az egységek tűzerejét. A pikások és a lövészek arányát úgy határozta meg, hogy a legnagyobb harctéri tűzhatást érhesse el, ezért a legénység kétharmadát már tűzfegyverekkel szereltette fel. Könnyített mind a gyalogság, mind pedig a lovasság ruházatán és felszerelésén. A mozgást nehezítő vértzetet nem egy esetben el is hagyták.

A 17. század utolsó harmadára a császári gyalogság sisak helyett már háromszögletű kalapot viselt. Mell- és hátvértje is a század végére a múlté lett. A lövészek a 250-260 méter távolságra hordó könnyített muskétákkal lőttek, míg a pika teljesen eltűnt a katonák kezéből.

A lovasság és a gyalogság erényeit ötvöző dragonyosokat a lovas szablya és karabély helyett a gyalogos harchoz alkalmasabb flintával és gyalogsági karddal szerelték fel, a nyeregkápára erősített két pisztoly mellett. A vértes lovasok páncélzatát is megkönnyítették, hiszen az addig használt comb-, karvast és vértet felváltotta a vassodronnyal és fémlemezekkel megerősített mellvért. Fegyverzetük továbbra is nehéz, kétélű lovassági pallosból, karabélyból és két pisztolyból állt.

Az egyenruha színének megválasztásában egészen 1690-ig az ezredes akarata döntött. Ekkortól az Udvari Haditanács mind a ruházat alakját, mind pedig a színét meghatározta és egységesítette fegyvernemenként. A gyalogságnál például így terjedt el a gyöngyszürke szín.

Az ezredes csak a hajtóka és az ujjas színét határozhatta meg, de ez a jog is csak 1767-ig maradt fenn.

Montecuccoli a hadsereg hatékonyságát az egységes parancsnoki kar bevezetésével, és az azonos nemzetből való katonák egy alakulatba szervezésével tovább növelte. Mind a gyalogos-, mind pedig a lovasezredek szervezetét átalakította, illetve hozzájárított ezek átformálásához. A gyalogság esetében, az ezred alegységeinek megnevezésében, már a harmincéves háború időszakában a zászlót (*Fahne*) felváltotta a század (*Compagnie*). Erre már a tizenöt éves háborúban történt javaslat, ám ekkor még nem vezették be. Az ezred létszámát pedig lecsökkentették 2040 főre. Az ezredekben belül öt vagy több századból egy-egy zászlóalj (*das Bataillon*) szerveztek, amelyek nem egyszer különböző hadszíntéren szolgáltak, vagy ha ugyanazon hadsereg kötelékébe is osztották be ezeket, akkor is külön-külön seregszortban kerültek alkalmazásra. A század végén az ezredekbe beosztott századok száma átmenetileg újra növekedett: 10-ről 12-re vagy akár 16-ra is. Ez azonban nem érintette a császári szolgálathoz fogadott összes ezredet. Az uralkodó 1695. évi rendelkezése szerint a gyalogezredek egyöntetűen 12 századból kellett, hogy álljanak, amelyeket három zászlóaljba osztottak be. A századok létszáma is megváltozott: 204-ről 150 főre redukálták. Az 1670-es években feltalált puskacsőbe húzható, majd a torkolathoz erősíthető szurony elterjedésének köszönhetően pedig a 17. és a 18. század fordulójára a gyalogság fegyvertárából a hidegfegyver, azaz a pika teljesen eltűnt. Emiatt a spanyol örökösödési háború és a Rákóczi szabadságharc küzdelmeibe bevetett császári gyalogezredek 17 századából immáron 16 lövész és 1 gránátos volt.

A császári haderőben már az 1670-es években megjelentek az első gránátosok. Ezeknek a katonáknak a fegyverzete lőfegyverük mellett 2-3 font súlyú kézigránátokból állt, amelyek repeszei gyakran akár 50 lépés távolságban is sebeket ejthettek. A 17. század végén minden gyalogos századba 8-8 gránátost osztottak be, amelyekből 1701-ben ezredenként egy 100 fős századot szerveztek. A szintén minden századba beosztott pikás gyalogság megszüntetése után, 1711-ben ezekből is egy újabb, második gránátos századot állítottak fel.

A vértesekből, dragonyosokból és huszárokból álló császári lovasság esetében Montecuccoli pontosította az eszkadron vagy svadron fogalmát. Eszerint immáron kizárólag csak két század alkothatott egy-egy ilyen egységet. Ennek megfelelően az általában 10 századból, illetve 5 svadronból álló ezred 800-1000 főből állt. Az új háborús tapasztalatoknak megfelelően, 1701-ben az Udvari Haditanács valamennyi lovasezred századainak számát 12-re növelte, amelyeket 6 eszkadronba osztott. Előbbiek létszámát pedig átlagosan 90 főben és #150, a lovasságnál jellemző módon – 90 lóban határozta meg.

A 16. és a 17. század más jelentős katonai szakíróihoz hasonlóan Montecuccoli is fontosnak ítélte a katonák megfelelő kiképzését, amely megalapozta a hadjáratokban és az ütközetekben morális és fegyelmi állapotukat. Míg azonban Lazarus von Schwendinek az 1570. évi speyeri birodalmi gyűlés döntéseinek függelékében található javaslata a rendszeres gyakorlatoztatásról csak írott malaszt maradt, addig a 17. század második felétől már mindennapos kiképzés volt. Az újoncokat kiképző táborokba vezényelték, ahol elsajátíthatták a hadimesterség és fegyverük használatának alapjait. A már kiképzett és „garnizonokba” osztott egységeknél pedig, Montecuccoli bevezette az állandó gyakorlatoztatást, ezzel is növelve a császári katonaság harckészültségét.

Érdeemes röviden kitérnünk a magyar hadügy állapotára, illetve fejlődésére a kora újkorban. Sajátosságát az Oszmán Birodalom elleni határvédelem következményeinek és a Habsburg

Monarchián belül kialakult katonai munkamegosztás köszönhető. Ez azt jelenti, hogy a 14. századtól a középkori Magyar Királyság haderejében egyre inkább túlsúlyba kerültek azok a délszláv eredetű könnyűfegyverzetű csapatok (huszár, hajdú és naszádos), amelyek a siker reményében vehették fel a küzdelmet a nagy hadjáratokban és a mindennapos határvidéki harcokban, portyákban a döntően hasonló típusú (és tennem hozzá, hogy nem egyszer etnikumú) oszmán seregekkel szemben. A 16-17. század magyarországi haderő fegyverzeti és harcászati jellemzőit tovább konzerválta. Hiszen a nagy háborúk közötti évtizedekben, háborús békeévekben mindennaposak voltak a határvidéki összecsapások. Ezek alatt a leginkább a könnyűlovasság harcmódorának megfelelő a portyázásokat, lesvetéseket, rab- és zsákmányszerzéseket, ahogyan a korabeliek nevezték ezeket az „aprólékharcot” vagy „csiripelést” kell értenünk, amelyekben meghatározó szerep jutott a felderítésnek, a természeti környezethez való alkalmazkodásnak és a meglepetésnek. Ez az irreguláris taktika azonban nemcsak a „békebeli” kisebb csatározásokban és nem csupán a Magyar Király területén az oszmánokkal szemben, hanem nagyobb hadjáratokban és a nyugat-európai hadszíntereken is sikeresnek bizonyult. Ez a harceljárás ugyanis, a reguláris harcászathoz hasonlóan, a korabeli hadművészet szerves részét képezte, csak eltérő harcászati feladatok végrehajtására alkalmazták a könnyűfegyverzetű csapatokat. A huszárok a felderítésben, harctéri hírszerzésben, saját hadoszlopaik biztosításában, az ellenség utánpótlásvonalainak zavarásában, a vert sereg üldözésében vagy a saját csapatok visszavonulásának fedezésében jeleskedtek. Az „aprólékharc” mellett a csatákban a kúrasszírok és a dragonyosok közé beosztva harcolhattak, lendületet adva a nehézlovasság rohamának. A hajdúkat pedig leginkább a korszakban várak blokádjánál vagy a váron lőtt rés megrohamozásánál a rohamoszlopok élén vetették harcba.

A Habsburg Monarchia 1670-es években a magyar könnyűfegyverzetű katonaságot is igyekezett „becsatornázní” az állandó hadseregbe. A híres, hírhedt redukciós (1671/1672) rendelet után is legalább annyian szolgáltak a végvárvonásban, mint egy évtizeddel korábban, csak más szervezeti egységben. A különbség az volt, hogy a magyar katonaság zöme már nem a klasszikus végvári rendszerben, hanem az állandó hadsereg különböző kötelékeiben, mezei ezrekben és úgynevezett szabadszázadokban teljesített szolgálatot a továbbiakban. A regularizálás azonban nem járt együtt a magyar alakulatok harceljárásának megváltozásával vagy megváltoztatásával, hiszen azok továbbra is irreguláris harcmódot alkalmaztak.

Végezetül szót kell még ejtenünk két dolgról. Egyrészt az „önálló” magyar hadsereg megteremtésének kérdéséről, amit a magyar hadtörténetírás a 17. század második felében a magyar hadügy kulcskérdésének tekint. A magyar nemesség azonban ezzel a fegyveres erőnek, mint rendi intézménynek a megőrzésére tett kísérletet oly módon, hogy egy régi hadügyi koncepció kissé modernizált változatának létrehozásával kísérletezett, ami már a korban nem csupán anakronizmus volt, de az adott hatalmi viszonyokat tekintve eleve kudarcra ítéltetett.

Másrészt azt sem szabad elfelejtenünk, hogy II. Rákóczi Ferenc a szabadságharc idején kísérletet tett egy állandó hadsereg felállítására. Elképzelése azonban zátonyra futott egyrészt a már két évtizede háborús hadszíntérré vált ország készleteinek kimerülése, valamint a fent említett felemás, vagy ahogyan a modern hadtudomány nevezi aszimmetrikus vagy féloldalas magyar hadügyi fejlődés miatt.

---

Hivatkozás a cikkre: Bagi Zoltán Péter: A hadügyi forradalom a magyar történetírásban és a Habsburg Monarchia állandó haderejének kialakulása a 17. század végére. = *Árkádia*. Történelmi és történelem-szaktudományi folyóirat. VI. évfolyam, 2015/1. szám (10), 18-22. o.

